

Анализ на механизмите за подкрепа на земеделския сектор при създаване на обществени блага

ДИМИТЪР НИКОЛОВ*

ИВАН БОЕВСКИ*

ПЕТЪР БОРИСОВ**

ТЕОДОР РАДЕВ**

* *Институт по аграрна икономика – София*

** *Аграрен университет – Пловдив*

E-mail: dnik_sp@yahoo.com

Резюме

Земеделският сектор създава обществени блага, които са неизменна част от облика на всеки регион. Подобряването на предлагането на обществени блага повишава атрактивността на региона и изисква подход за подкрепа, отчитащ регионалните особености. Регионалният подход се отличава с това, че се използват и развиват местни дадености. По този начин се оползотворяват в максимална степен възможностите на провежданата политика за развитие на селските райони, за да могат те да реализират своите цели. От друга страна, между отделните механизми за въздействие съществуват различия както по отношение на техния потенциал, така и в прилагането им. Оказването на подкрепа за местните земеделски производители подобрява атрактивността на територията като място за живеене и създава стимул за цялостно развитие на местното общество.

Целта на статията е да се установи потенциалът на избрани механизми за подкрепа на земеделския сектор при създаване на обществени блага.

Резултатите от изследването показват много големи различия в потенциала на изследваните механизми. Това определя невъзможност да се балансират ефектите от тяхното прилагане в контекста на териториалното развитие. За целта е необходимо да се разработят и тестват сценарии за развитие, които се базират на потенциала на механизмите за стимулиране създаването на обществени блага и постигане на синергични ефекти на регионално ниво.

Ключови думи: селски райони, управление на водите, сигурност на храните, агроекологични схеми, АНР метод

Analysis of Government Mechanisms Support to Agriculture in Supply of Public Goods

DIMITRE NIKOLOV*, IVAN BOEVSKI*, PETAR BORISOV**, TEODOR RADEV**

* *Institute of Agricultural Economics – Sofia*

** *Agricultural University – Plovdiv*

E-mail: dnik_sp@yahoo.com

Abstract

The agricultural sector supply public goods which are an integral part of the landscape. Improving the supply of public goods enhances the attractiveness of the region and requires a support approach that takes account of regional specificities. The regional approach is distinguished by the use and development of local assets, thus making the most of the potential of the implemented rural development policy to realize its objectives. On the other hand, there are differences between the different impact mechanisms, both in terms of their potential and their implementation. Providing support to local farmers makes the territory an attractive place to live and creates an incentive for the overall development of the local community.

The purpose of this article is to determine the potential of the selected mechanisms for support to support agriculture in supply of public goods.

The results of the study show very large differences in the potential of the investigated mechanisms. So it is impossible to balance the effects of their application in the context of territorial development. For this purpose, it is necessary to develop and test scenarios for development that are based on the potential of mechanisms to stimulate the supply of public goods and to achieve synergic effects at the regional level.

Key words: rural areas, water management, food security, agri-environmental schemes, AHP method

Земеделието е важна част от социално-икономическото развитие на селските райони. То се разглежда не само като възможност за икономическа активност, но и като източник на обществени блага, които създават уникален образ на всеки район. Използването и развиването на местните дадености е предпоставка за разширяване на цялостната стопанска дейност в района, което подобрява жизнеността на местната общност (Dirimanova, 2013). Трябва да се отчита, че между отделните региони съществуват големи различия както по отношение на техния потенциал, така и в тенденциите им на развитие.

Основно средство за въздействие върху тези процеси е провежданата политика на развитие на селските райони. В нейните рамки се прилагат различни механизми, оказващи подкрепа на земеделските производители да осигуряват обществени блага чрез своята дейност. В днешно време механизмите за подкрепа се разпознават като средство за преодоляване на негативни социално-икономически тенденции, които са резултат от пазарните сигнали (Димитрова, Димитров, 2017). Съвременният пазар е изключително дина-

мичен. За да се отговори на пазарните изисквания, често се налага да бъдат правени компромиси, отнасящи се най-вече до съхраняване на природните ресурси. От друга страна, пазарът създава и възможности, но тяхното оползотворяване изисква допълнителни инвестиции, които не могат да се осигурят от малките земеделски стопанства, притежаващи ограничен капацитет. Целенасочената подкрепа на тези стопанства поддържа и развива земеделието в селските райони, което подобрява средата и превръща дадена територия в атрактивна за развитие на други икономически дейности, като туризъм на пример (Dirimanova, 2013). Също така се подобрява и цялостният имидж на региона като доставчик на обществени блага.

Целта на статията е да се установи потенциала на избрани механизми за подкрепа на земеделския сектор при създаване на обществени блага.

Обект на анализ са механизмите за подкрепа, отнасящи се до три основни обществени блага за местното развитие (виж табл. 1). Анализират се факторите, които определят тяхната приложимост.

Таблица 1. Основни обществени блага, създавани в земеделския сектор, и механизми за подкрепа
Table 1. Main public goods supplied by agriculture and governance mechanisms support them

Обществени блага / Public goods	Механизми за подкрепа / Governance mechanisms
Качество и наличност на води / Water quality and availability	Управление на водите / Water protection
Сигурност на храните / Food Security	Местни, традиционни храни / Local, traditional foods
Привлекателен пейзаж и отдих / Scenery and Recreation	Агроекологични плащания / Agro-environmental schemes

Източник: Собствено изследване. / Source: Own research.

Материали и методи

Изследването е направено в област Смолян, която е типичен представител на регион – богат да обществени блага, които са под въздействие на земеделските дейности. Използваният метод за събиране на данни е фокус група, като участие взеха 10 лица от различни заинтересовани групи (земеделски производители, консултанти, местни лица, туристи).

При анализа се използва група от критерии и механизми, които са определени въз основа на предходно изследване в рамките на проект PROVIDE.

За анализ на данните се използват сравнителен анализ и методът АНР (Analytics Hierarchy Process), чрез който се анализира потенциалът на всеки механизъм и се определя рейтинг (степен на важност) на индикаторите за прилагане на механизмите (Hallowell, 2005; Forman and Gass, 2001). Рейтингът на индикаторите се формира въз основа на обобщена оценка за всяка община, изчислена по следната формула.

$$A_j = \sum_{i=1}^n B_{ij} \times D_j, \text{ където:}$$

A_j – обобщена оценка на механизъм „j”

B_{ij} – оценка на критерий (индикатор), „i” за механизъм „j”

D_{ij} – тегловен коефициент на критерий (индикатор), „i” за механизъм „j”

n – брой на оценяваните критерии (индикатори)

Тегловният коефициент (D) на всеки критерий за конкретния механизъм се определя като отношение между оценката на критерия за съответния механизъм и сумата от оценките на всички критерии. По този начин се определя относителният дял на всеки критерий в изследвания механизъм.

Оценката на съответния критерий (B) за всеки механизъм се определя от мненията на участващите във фокус групата. Чрез тази техника се определя обобщена (средна) оценка на критерия.

Резултати и дискусия

За всеки механизъм за подкрепа на обществените блага лица, участващи във фокус групата, определиха кои са основните му силни и слаби страни, и пред какви възможности и заплахи е изправен. По този начин всеки механизъм беше оценен по 12 критерия. Обобщените оценки са представени на фигури 1, 2 и 3.

Въз основа на представените данни за всеки критерий са изчислени средна оценка и тегловен коефициент за съответния механизъм

Фиг. 1. Важност на факторите при механизъм „Управление на водите”

Fig. 1. Importance of factors identified in the SWOT analysis of governance mechanism “Water quality improvements”

Фиг. 2. Важност на факторите при механизъм „Защита на местни, традиционни храни”
 Fig. 2. Importance of factors identified in the SWOT analysis of governance mechanism “Food security”

Фиг. 3. Важност на факторите при механизъм „Агроекологични плащания”
 Fig. 3. Importance of factors identified in the SWOT analysis of governance mechanism “Agro-environmental schemes”

зъм (виж табл. 2). За механизъм „Управление на водите” като най-важна силна страна е определена ефективността на разходите, свързани с прилагането на механизма. Същевременно този критерий е оценен най-високо. Прави впечатление, че и трите силни страни на механизма получават високи средни оценки (над 7), което е признак, че механизмът притежава вътрешен потенциал. В допълнение на това твърдение са и установените ниски оценки по

слабите страни на механизма. Въпреки това, при оценяването се открояват ниски оценки на възможностите, отнасящи се до този механизъм, което ограничава потенциала му за тяхното реализиране. Все пак високите оценки на критериите, свързани със заплахите, определят, че потенциалът на механизъм „Управление на водите” се припознава като средство за смекчаване на заплахите и подобряване на резултатите от неговото изпълнение.

Таблица 2. Оценка на механизмите, подкрепящи създаването на обществени блага
Table 2. Assessment of governance mechanisms support public goods

Група / Group	Критерий / Criteria	Тегловен коефициент / Weight	Средна оценка / Average score
Управление на водите / Water protection			
Силни страни / Strengths	Ефективност на разходите / Cost effective	0,39	8,3
	Лесен мониторинг / Easy to monitor	0,25	7,5
	Целенасоченост / Inclusive	0,36	7,8
Слаби страни / Weaknesses	Не отчита местните особености / Does not take local conditions	0,35	7,2
	Кратък хоризонт / Short-term horizon	0,38	5,5
	Трудноопределим ефект / Unertain effect	0,27	4,3
Възможности / Opportunities	Синергични ефекти / Synergy	0,38	5,6
	Обществена подкрепа / Public support	0,33	5,5
	Споделен интерес / Shared interest	0,29	6,6
Заплахи / Treats	Ограничено прилагане / Limited uptake	0,34	7,9
	Несъвместимост с други цели / Trade-offs with other goals	0,32	7,7
	Опортюнизм / Contradicts stakeholders' values/world views	0,34	6,8
Защита на местни, традиционни храни / Protection of local, traditional foods			
Силни страни / Strengths	Проследяемост / Traceability	0,31	8,1
	Малки местни ферми / Small local farm	0,33	8,6
	Традиционни продукти / Traditional local products	0,36	8,5
Слаби страни / Weaknesses	Възрастни фермери, без наследници / Elderly farmers/lack of successors	0,28	6,2
	Липса на коопериране / Lack of cooperation	0,34	7,7
	Достъп до кредити и информация / Access to credit and information	0,38	8,5
Възможности / Opportunities	По-високи цени / Higher market price	0,31	6,5
	Търсене на местни здравословни продукти / Demand of healthy local food	0,38	7,5
	Електронна търговия / Digital economy/trading	0,31	6,4
Заплахи / Treats	Климатични промени / Climate changes	0,38	5,4
	Регулации (стандарти) / Regulation (standards) changes	0,30	5,8
	Лоша пазарна инфраструктура (къси вериги за доставка, лоши пътища) / Lack of market infrastrucutre (short chain, roads)	0,32	5,9
Агроекологични плащания / Agro-environmental schemes			
Силни страни / Strengths	Ефективност на разходите / Cost effective	0,35	8,7
	Функционалност на почвите / Soil functionality	0,33	7,6
	Биоразнообразие / Biodiversity	0,32	8,7
Слаби страни / Weaknesses	Трудно участие на малките ферми / Lack of Small farms (unable to participate)	0,31	5,5
	Разлика между био- и екоземеделие / Deviation between Bio and Eco farming	0,31	5,5
	Чести промени / Offen changes	0,37	6,5
Възможности / Opportunities	Местно наследство / Local heritage	0,33	6,0
	Обществена подкрепа / Public support	0,33	5,9
	Иновативен бизнес модел / Innovative bisness models (eco)	0,34	6,2
Заплахи / Treats	Климатични промени / Climate changes	0,34	5,9
	Монокултурно земеделие / Monoculture agriculture	0,35	7,5
	Опортюнизм / Contradicts stakeholders' views	0,31	7,2

За механизъм „Защита на местни, традиционни храни” всички силни страни се определят като съизмерими по степен на важност и същевременно се оценяват високо. Средните оценки са над 8, което е признак, че механизмът притежава значителен вътрешен потенциал. В противовес на установеното, две от слабите страни – „Достъп до информация” и „Липса на коопериране”, са оценени с високи оценки, което снижава като цяло потенциала на механизма. Въпреки това, при оценяването се открояват по-високи оценки на възможностите, в сравнение със заплахите, което е признак, че механизмът се припознава като средство за реализиране на възможности и развитие на местния бизнес.

За механизъм „Агроекологични плащания” трите силни страни се определят като близки по степен на важност. Също така прави впечатление, че те получават и високи средни оценки (над 7), което е признак, че механизмът притежава значителен вътрешен

потенциал. В допълнение на това твърдение са и установените ниски оценки по слабите страни на механизма. И при този механизъм, както при първия, се открояват ниски оценки на възможностите, което ограничава потенциала му за тяхното реализиране. Все пак високите оценки на критериите, свързани със заплахите, определят, че механизъм „Агроекологични плащания” може да бъде използван като средство за преодоляване на идентифицираните заплахи и постигане на по-добри условия за развитие на бизнес.

Резултатите от оценяването показват (виж табл. 3), че трите механизма притежават значителен потенциал, на база своите силни страни, да подпомогнат успешно земеделския сектор при създаване и поддържане на обществени блага. Обобщените оценки на силните страни са високи и близки по стойност, което е признак, че земеделският сектор може да разчита на подкрепа при изпълнение на проекти, осигуряващи както частни, така

Таблица 3. Потенциал на механизмите за подкрепа
Table 3. Potential of governance mechanisms

	Силни страни / Strengths	Слаби страни / Weaknesses	Възможности / Opportunities	Заплахи / Treats
	S	W	O	T
Управление на водите / Water protection	7,92	5,76	5,86	7,46
Защита на местни, традиционни храни / Protection of local, traditional foods	8,40	7,47	6,83	5,70
Агроекологични плащания / Agro-environmental schemes	8,33	5,83	6,03	6,87

Таблица 4. Рейтинг на индикаторите за прилагане на механизмите
Table 4. Rate of indicators for application of mechanisms

№	Индикатор / Indicator	Обобщена оценка / Total score
1.	Ефективност / Effectiveness	4,654
2.	Приемане / Acceptance	4,276
3.	Измеряемост / Measurability	3,792
4.	Целенасоченост / Targeted to the topic	3,768
5.	Ниски скрити разходи / Low Ancillary costs	2,889
6.	Скрити ползи / Ancillary benefits	2,809

и обществени ползи. Слабите страни на механизмите – „Управление на водите“ и „Агро-екологични плащания“, се оценяват с ниски оценки, което в допълнение на силните страни надгражда техния потенциал. Високата обобщена оценка на слабите страни на механизъм „Защита на местни, традиционни храни“ го определя като механизъм по-труден за изпълнение и постигане на ползи от неговото прилагане. Трите механизма показват огледални резултати по отношение на възможностите. С най-голям потенциал за усвояване на възможности е именно механизъм „Защита на местни, традиционни храни“, а другите два механизма са оценени значително по-ниско. Те пък се оценяват с потенциал да елиминират заплахите и да подобрят условията за развитие на земеделския сектор да предлага обществени блага.

Като краен резултат от проведеното изследване е извършен рейтинг (подреджване по важност) на шест индикатора за прилагане на изследваните механизми. С най-високи оценки се открояват индикаторите – Ефективност и Приемане, което определя очаквания, че механизмите трябва да дават ясни резултати и самите механизми трябва да бъдат припознати от бенефициентите, за да реализират своите цели. Измеряемостта на постигнатите резултати и целенасоченият характер на механизмите се определят като междинни по степен на важност индикатори за успешно прилагане на механизмите за подкрепа. Реализирането на скрити ползи и необходимостта от допълнителни разходи, свързани с изпълнението на изискванията на механизмите, се определят с най-ниска степен на важност.

Изводи

Приложеният метод на изследване позволи да се проведе дискусия, при която в дълбочина бяха разгледани и анализирани три механизма за подкрепа на земеделския сектор при създаване на обществени блага. Участниците във фокус групата, в зависимост от своята експертиза и гледна точка,

оцениха различни критерии и изведоха насоките, в които всеки механизъм има предимства или изпитва проблеми. На тази база резултатите от изследването могат да бъдат полезни за подобряване на прилагането на механизмите и подобряване на ползите за местното общество. Резултатите от изследването дават основание да бъдат направени следните по-важни изводи относно потенциала на механизмите да подкрепят земеделския сектор при създаване на обществени блага:

- Механизмите притежават силни страни, които могат да бъдат използвани за реализиране на заложените цели при подкрепата на земеделския сектор за създаване на обществени блага;
- Прилагането на механизмите е съпътствано в по-висока степен от заплахите, отколкото от възможности;
- Има необходимост прилагането на механизмите да бъде съобразено в по-висока степен с особеностите на различните територии на въздействие;
- Установява се слаба степен на взаимодействие между трите изследвани механизма;
- Земеделският сектор разчита на изследваните механизми да окажат принос и за подобряване на икономическото състояние на производствените структури;
- Подкрепата на местното общество е важна, за да може потенциалът на изследваните механизми да бъде усвоен пълноценно.

Резултатите от изследването показват много големи различия в потенциала на изследваните механизми. Това определя невъзможност да се балансират ефектите от тяхното прилагане в контекста на териториалното развитие. За целта е необходимо да се разработят и тестват сценарии за развитие, които се базират на потенциала на механизмите за стимулиране създаването на обществени блага и постигане на синергични ефекти на регионално ниво.

Настоящото изследване е извършено в рамките на проект PROVIDE (PROVIDing smart DELivery of public goods by EU agriculture and

forestry), финансиран по програма „Хоризонт 2020“. Call identifier: H2020-ISIB-2014-2; Topic: ISIB-01-2014. <http://www.provide-project.eu/>

ЛИТЕРАТУРА

Димитрова, Д., В. Димитров. (2017). Регионални аспекти в развитието на лозарството и винопроизводството в България. *Journal of Mountain Agriculture on the Balkans*, 20 (3), 162-186

Dirimanova, V. (2013). Multifunctional measures in the Rural Development Programme—a good basis for the multifunctional agriculture. *Agraren Universitet Plovdiv-Nauchni Trudove/Scientific Works of the Agrarian University-Plovdiv*, 57, 141-144.

Forman, E. H., & Gass, S. I. (2001). The analytic hierarchy process—an exposition. *Operations research*, 49(4), 469-486.

Hallowell, D. L. (2005). Analytical hierarchy process (AHP)—getting oriented. *SixSigma.com*.